

Course: Managerial Accounting

Lecture 7. ACTIVITY-BASED COSTING: A TOOL TO AID DECISION MAKING

Lecturer: Xusainov Shavkat

Фан: Бошқарув ҳисоби

**7 - мавзу. ФАОЛИЯТГА АСОСЛАНГАН ХАРАЖАТЛАР ҲИСОБИ: ҚАРОР
ҚАБУЛ ҚИЛИШГА ЁРДАМ БЕРАДИГАН ВОСИТА**

Маърузачи: Хусаинов Шавкат

Мавзу саволлари:

1. Фаолиятга асосланган харажатларни ҳисобга олиш усули таснифи
2. Харажатлар драйверлари – омиллари
3. ABC усули ёрдамида таннархни ҳисоблаш алгоритми
4. ABC усули ёрдамида харажатларни ҳисоблаш
5. Қандай ҳолларда методологиядан фойдаланиш керак?
6. ABC усулидан амалий фойдаланишнинг афзалликлари ва камчиликлари

ABC - ACTIVITY BASED COSTING

ABC ЁНДАШУВИНИ ҚЎЛЛАШ ШАРТЛАРИ:

ABC - ACTIVITY BASED COSTING

Фаолиятга асосланган харажатларни ҳисобга олиш (**ABC - Activity Based Costing**) - бу бошқарувчиларга потенциал салоҳиятга таъсир қиладиган стратегик ва бошқа қарорлар учун харажатлар, шу жумладан “доимий” ва ўзгарувчан харажатларга оид маълумотларини тақдим этиш учун мўлжалланган

Фаолиятга асосланган таннарх одатда компаниянинг одатдаги харажатлар тизимини алмаштириш сифатида эмас, балки қўшимча восита сифатида ишлатилади.

Фаолиятга асосланган таннархни қўллайдиган ташкилотларнинг аксарияти **иккита таннарх тизими**га эга - ташқи молиявий ҳисоботларни тайёрлаш учун фойдаланиладиган **расмий таннарх** тизими ва ички қарорлар қабул қилиш ва фаолиятни **бошқариш учун** фойдаланиладиган фаолиятга асосланган харажатлар тизими.

Managerial Accounting. 17th Edition / Ray H. Garrison, Eric W. Noreen, Peter C. Brewer / Published by McGraw-Hill Education, 2021

Корхонада фаолият учун зарур бўлган, лекин ишлаб чиқаришнинг физик ҳажмига бевосита боғлиқ бўлмаган, қисқа муддатда нисбатан доимий бўлиб қоладиган ёки ишлаб чиқаришда ҳажмга тўғридан-тўғри мутаносиб равишда ўзгармайдиган кўплаб ресурслар (функциялар) мавжуд.

ABC - ACTIVITY BASED COSTING

Хусусан: материалларни сотиб олиш, материалларни кўчириш, жиҳозларни сошлаш, ишлаб чиқариш жараёнини режалаштириш, маҳсулотларни оралиқ техник назорат қилиш ва бошқалар. Ушбу турдаги ресурсга сарфланадиган харажатлар маҳсулот ҳажмига бевосита боғлиқ бўлиши мумкин эмас.

Маҳсулот таннархини

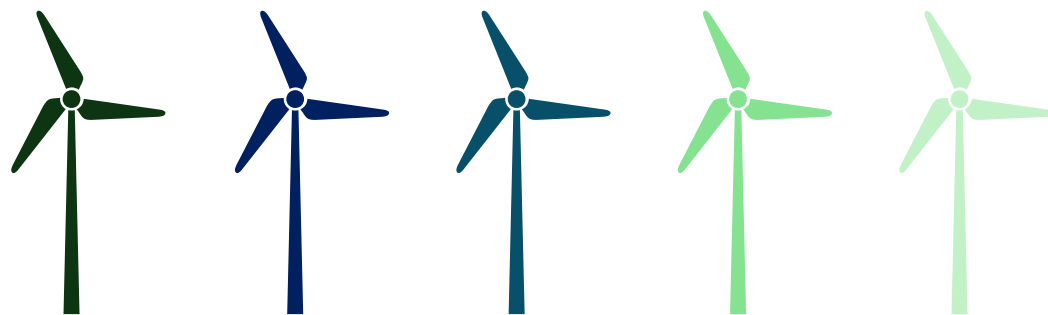
ҳисоблашдан мақсад *Харажатларни бошқариш нуқтаи назаридан маҳсулот таннархини ҳисоблаш тизимларининг асосий мақсади маҳсулот (хизмат)нинг ҳар бир турини ишлаб чиқариш харажатларини объектив ҳисоблашдан иборат.*

Managerial Accounting. 17th Edition / Ray H. Garrison, Eric W. Noreen, Peter C. Brewer / Published by McGraw-Hill Education, 2021

Фаолиятга асосланган харажатларни ҳисоблаш ва анъанавий харажатларни ҳисоблаш тизимлари ўртасидаги фарқлар

Анъанавий таннарх тизими	Фаолиятга асосланган харажатларни ҳисоблаш	Изоҳи
Операцион харажатлар		
Анъанавий таннарх тизими ишлаб чиқариш ҳажмига асосланади. Бу ишлаб чиқариш ҳажмининг ўзгаришига қараб доимий ўзгарувчан харажатлар билдиради.	Фаолиятга асосланган харажатларни ҳисоблаш маҳсулот ёки ишлаб чиқариш бўйича мураккаблигини ҳисобга қилиб,	Ҳар бир фаолиятни унинг таркибий қисмларига бўлиш орқали тўғри харажат омилини аниқлашга ёрдам беради.
Харажатларни ҳисобга олиш методологияси		
Анъанавий харажат тизимлари фақат материаллар, меҳнат ва қўшимча харажатларнинг бевосита харажатларини ҳисобга олади. Қўшимча харажатлар олдиндан белгиланган ставкалар асосида тақсимланади.	ABC фаолият билан боғлиқ барча харажатларни, жумладан, маркетинг ва мижозларга хизмат кўрсатиш харажатлари каби ишлаб чиқаришдан ташқари харажатларни ҳисобга олади.	Ушбу қўшимча харажатлар таъсирлаб беради, бу эса қарор қабул қилишнинг яхшиланишига олиб келади.
Харажатларни тақсимлаш омили		
Анъанавий харажат тизимлари билвосита харажатларни олдиндан белгиланган ягона ставка бўйича тақсимлайди.	Фаолиятга асосланган харажатлар маҳсулотлар бўйича харажатларни тақсимлаш учун машина соатлари, созлашлар ёки буюртмалар сони хил харажат омилидан фойдаланади.	Шу сабабли, ABC бошқарув қарорларини яхшилаши мумкин бўлган аниқроқ маҳсулот харажатларини таъминлайди.

ABC - ACTIVITY BASED COSTING

3/5

Ишлаб чиқариш компаниялари қўшимча харажатларни бошқариш ва қарорлар қабул қилиш учун маҳсулот бирлиги харажатларини ҳисоблаш учун анъанавий усуллардан кўра фаолиятга асосланган харажатларни қандай қўллашлари мумкинлигини кўрсатади.

ABC усулида ўзгарувчан харажатлар билан бир қаторда доимий харажатларга ҳам таъсир кўрсатиши мумкин бўлган қарорларни қабул қилишга ёрдам бериш учун фаолиятга асосланган харажатларни қандай қўллаш мумкинлигини кўрсатиш учун ушбу ғояни кенгайтиради.

ABC - ACTIVITY BASED COSTING

Анъанавий харажатлар тақсимоти ташқи молиявий ҳисоботлар учун маълумотларни тақдим этиш учун мўлжалланган. Бундан фарқли ўлароқ, фаолиятга асосланган харажатларни ҳисоблаш ички қарорлар қабул қилиш учун мўлжалланган.

Фаолиятга асосланган харажатларни ҳисоблаш анъанавий харажатларни ҳисоблашдан уч жиҳатдан фарқ қилади. Фаолиятга асосланган харажатларни ҳисоблашда:

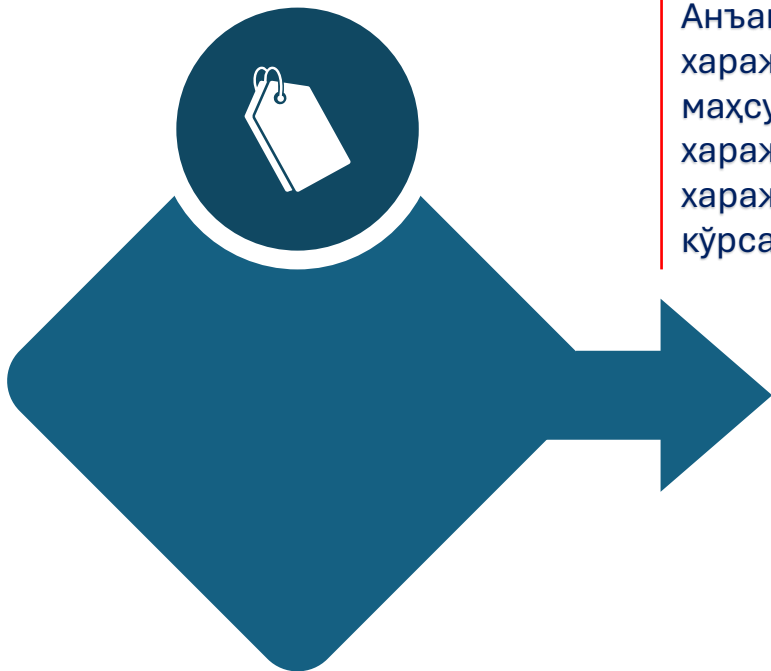
1. Ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлмаган ва ишлаб чиқариш харажатлари маҳсулотларга белгиланиши мумкин, аммо фақат сабаб-таъсир асосида.

2. Баъзи ишлаб чиқариш харажатлари маҳсулот таннархидан чиқарилиши мумкин.

Managerial Accounting. 17th Edition / Ray H. Garrison, Eric W. Noreen, Peter C. Brewer / Published by McGraw-Hill Education, 2021

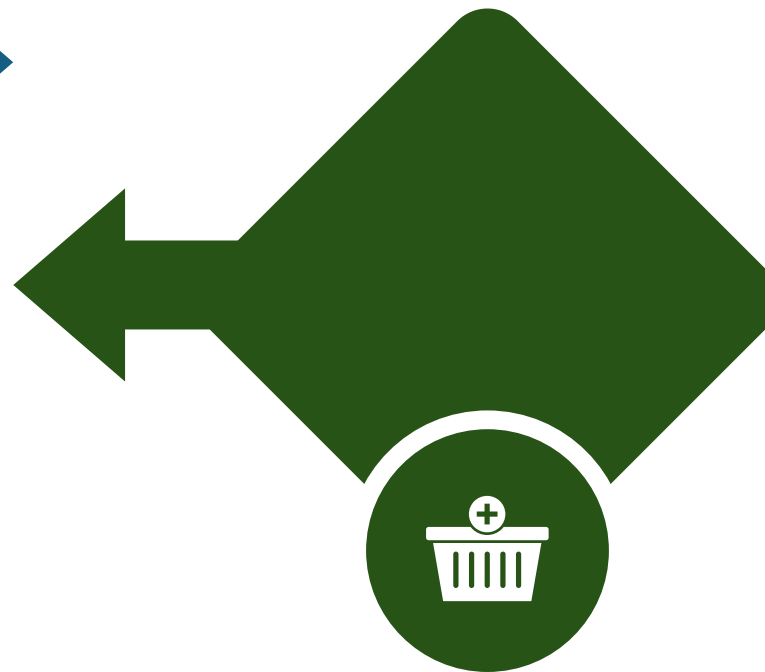
3. Кўп сонли қўшимча харажатлар пулларида (туркумлар) фойдаланилади, уларнинг ҳар бири ўзига хос фаолият кўрсаткичидан фойдаланган ҳолда маҳсулотларга ва бошқа харажатлар объектларига тақсимланади.

ABC - ACTIVITY BASED COSTING

Анъанавий усулларда харажатларни ҳисоблашда ишлаб чиқариш харажатлари маҳсулотларга, ноишлаб чиқариш харажатлари эса маҳсулотларга тақсимланмайди. Аксинча, фаолиятга асосланган харажатларни ҳисоблашда кўплаб ишлаб чиқариш бўлмаган харажатлар муайян маҳсулотларни сотиш, тарқатиш ва хизмат кўрсатиш билан боғлиқлигини тан олинади.

ABC маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннархини эмас, балки унинг бутун таннархини ҳисоблашда ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш харажатларини ўз ичига олади.

ABC - ACTIVITY BASED COSTING

ABC тизимлари маҳсулотларга тайинлайдиган ноишлаб чиқариш харажатларининг **икки тури** мавжуд.

Биринчидан, **ABC** тизимлари маҳсулотга тўғридан-тўғри ишлаб чиқаришдан ташқари барча харажатларни кузатиб боради. Сотувчиларга тўланадиган комиссиялар, етказиб бериш харажатлари ва кафолатни таъмирлаш харажатлари алоҳида маҳсулотларга тўғридан-тўғри кузатилиши мумкин бўлган ишлаб чиқариш бўлмаган харажатларга мисолдир.

Иккинчидан, **ABC** тизимлари билвосита ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлмаган харажатларни маҳсулотларга тақсимлайди, агар маҳсулотлар, эҳтимол, харажатларни келтириб чиқарган бўлса.

Managerial Accounting. 17th Edition / Ray H. Garrison, Eric W. Noreen, Peter C. Brewer / Published by McGraw-Hill Education, 2021

- **ABC** маҳсулот таннархини ҳисоб-китоблар маҳсулотга кузатилиши мумкин бўлган барча тўғридан-тўғри харажатларни ва маҳсулотлардан келиб чиқадиган барча билвосита харажатларни ўз ичига олади. Ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш харажатларини фарқлаш зарурати йўқолади - бу фақат маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннархини аниқлашга қаратилган олдинги усуллардан жуда фарқ қилади.
- **ABC** усули бухгалтерия ҳисобининг анъанавий усуллариغا нисбатан бир қатор афзалликлари туфайли кенг қўлланилади, бу эса барча турдаги маҳсулотлар учун ресурслар уларнинг ишлаб чиқариш ҳажмига мутаносиб равишда сарфланишини англатади. Бироқ, у баъзи камчиликларга эга; бу барча бухгалтерия ҳисоби ва ҳисобот муаммолари учун ечим эмас.

<https://upr.ru/article/raschet-sebestoimosti-metodom-abc/>

НАРХ ДРАЙВЕРЛАРИ - ОМИЛЛАРИ

ABC усулини қўллашнинг аниқ ва оддий мисоли бўлимлар ўртасида ижарага олиш учун умумий харажатларни улар эгаллаган ҳудудга қараб тақсимлаш бўлиши мумкин. Бундай ҳолда, ижарага олинган ҳудуд **драйвер** (омил) бўлади.

ABC усул қўшимча харажатларни камайтириш учун ишлатилиши мумкин. Фаолият турлари ва бизнес жараёнлари бўйича батафсил тавсифланган харажатлар тўғрисидаги маълумотлар компания учун амалий фойда келтиради ва уларни таққослаш ва бизнес жараёнларини реинжиниринг (қайта ташкил) қилишда қўллаш мумкин.

Харажат омиллари (драйверлари) - бу муайян турдаги фаолият учун харажатлар миқдorigа таъсир қилувчи ҳар қандай омил. Ҳар қандай фаолият тури у билан боғлиқ бўлган кўплаб харажат ташувчиларга эга бўлиши мумкин ва шунинг учун керакли ресурслар миқдorigа таъсир қилади.

ABC - ACTIVITY BASED COSTING

НАРХ ДРАЙВЕРЛАРИ - ОМИЛЛАРИ

ABC (activity based costing) - харажатларни ҳисоблаш усули - бу алоҳида турдаги фаолият турлари бўйича харажатларни уларнинг ҳақиқий истеъмолига мувофиқ ҳисоблашдир. Харажатларни ишлаб чиқарилган маҳсулотларга боғлаш учун **харажат ташувчилари** қўлланилади, улар ҳам **харажатлар омили** деб аталади.

01 **Харажат омили (драйвери)** - бу маълум бир фаолият харажатларининг ўзгаришига олиб келадиган омил. **Икки турдаги** драйверлар мавжуд:

Ресурс харажатлари драйвери: Бу фаолият давомида (томонидан) истеъмол қилиниши керак бўлган ресурслар миқдоридир. Электр ресурслари, ходимларнинг иш ҳақи, реклама ва бошқаларнинг нархини ҳисоблаш учун фойдаланилади.

02

Фаолият харажатлари омили: уларнинг қиймати мижозлар талабининг интенсивлигига боғлиқ. Ушбу драйвер **фаолият ёки мижоз бўйича** харажатларни аниқлаш учун ишлатилади. Бундай харажатларга, масалан, материалларга буюртма бериш, машинани созлаш, текшириш ва синовдан ўтказиш, материалларни қайта ишлаш ва сақлаш харажатлари ва бошқалар киради.

A good business plan starts with an executive summary

A good business plan starts with an executive summary

A good business plan starts with an executive summary

A good business plan starts with an executive summary

A good business plan starts with an executive summary

ABC УСУЛИ ЁРДАМИДА ТАННАРХНИ ҲИСОБЛАШ АЛГОРИТМИ

01

Компаниянинг асосий фаолияти ёки харажатларини ҳисоблаш керак бўлган маҳсулотларни аниқлаш;

02

Кейин тақсимланадиган харажатлар турларини аниқлаш. Бу бутун жараёндаги энг муҳим қадамдир, чунки ҳисоб-китобларнинг қўлами ва тафсилотлари олинган харажатлар рўйхатига боғлиқ бўлади;

03

Ҳар бир восита учун харажатларни фаолият турлари бўйича харажатлар гуруҳларига тўплаш. Масалан, тарқатиш канали таннархнинг харажат гуруҳига ушбу канал билан боғлиқ реклама ва сақлаш харажатлари киради;

<https://upr.ru/article/raschet-sebestoimosti-metodom-abc/>

ABC усули ёрдамида харажатларни ҳисоблаш тартиби қуйидагича:

04

Фаолият турлари бўйича харажатлар миқдорини белгилловчи омилларни аниқлаш, улар харажатларнинг ташувчилари (ёки драйверлари) деб аталади;

05

Ҳар бир харажат фондидаги умумий қўшимча харажатларни жами харажатлар омилларига бўлиш орқали харажат омили нисбатини ҳисоблаш. Масалан, материалларни қайта ишлашнинг умумий қиймати ишлаб чиқаришнинг умумий сонига бўлиниб, материалларни қайта ишлаш харажатлари омиллари коэффицентини беради.

06

ABC УСУЛИ ЁРДАМИДА ТАННАРХНИ ҲИСОБЛАШ АЛГОРИТМИ

06

Калькуляция ва харажатларни ҳисобга олиш. Драйв коэффициентини харажат драйверлари сонига кўпайтириш керак;

07

Ҳисоботларни шакллантириш. ABC тизимининг натижалари бошқарув таҳлили учун ҳисоботларга айлантирилади;

08

Олинган маълумотларга асосланган бошқарув ҳаракатлари. ABC баёнотига бошқарувнинг энг кенг тарқалган жавоби ҳар бир харажат объекти томонидан қўлланиладиган фаолият омиллари сонини камайтиришдир. Бу ишлатиладиган қўшимча харажатлар миқдорини камайтириши керак.

ABC усули ёрдамида харажатларни ҳисоблаш тартиби қуйидагича:

Ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва бошқариш билан боғлиқ қўшимча харажатлар **ишлаб чиқариш ҳажмига** қараб эмас, балки **фаолиятга қараб ўзгаради**, шунинг учун улар ишлаб чиқариш цикли ёки олинган буюртмалар сони каби орқали кузатилиши керак.

Ҳар бир харажат фондидаги умумий қўшимча харажатларни жами харажатлар омилларига бўлиш орқали харажат омили нисбатини ҳисоблаш. Масалан, материалларни қайта ишлашнинг умумий қиймати ишлаб чиқаришнинг умумий сонига бўлиниб, материалларни қайта ишлаш харажатлари омиллари коэффициентини беради.

ABC УСУЛИ ЁРДАМИДА ТАННАРХНИ ҲИСОБЛАШ АЛГОРИТМИ

Харажат ташувчиларига мисоллар

Харажатлар	Харажат объектлари
Сотиб олиш қиймати	Буюртмалар сони
Буюртмани бажариш нархи	Буюртмалар сони
Материалларни қайта ишлаш нархи	Ишлаб чиқариш цикллари сони
Ишлаб чиқаришни календар режалаштириш харажатлари	Ишлаб чиқариш цикллари сони
Диспетчерлик хизматининг нархи	Юборилганлар сони

- **Харажат омиллари** (ташувчилари) (**cost drives**) - бу муайян турдаги фаолият учун харажатлар миқдорига таъсир қилувчи ҳар қандай омил.
- **Ҳар қандай** фаолият тури у билан боғлиқ кўплаб харажат омилларига эга бўлиши мумкин ва шунинг учун зарур бўлган ресурслар миқдорига таъсир қилади.

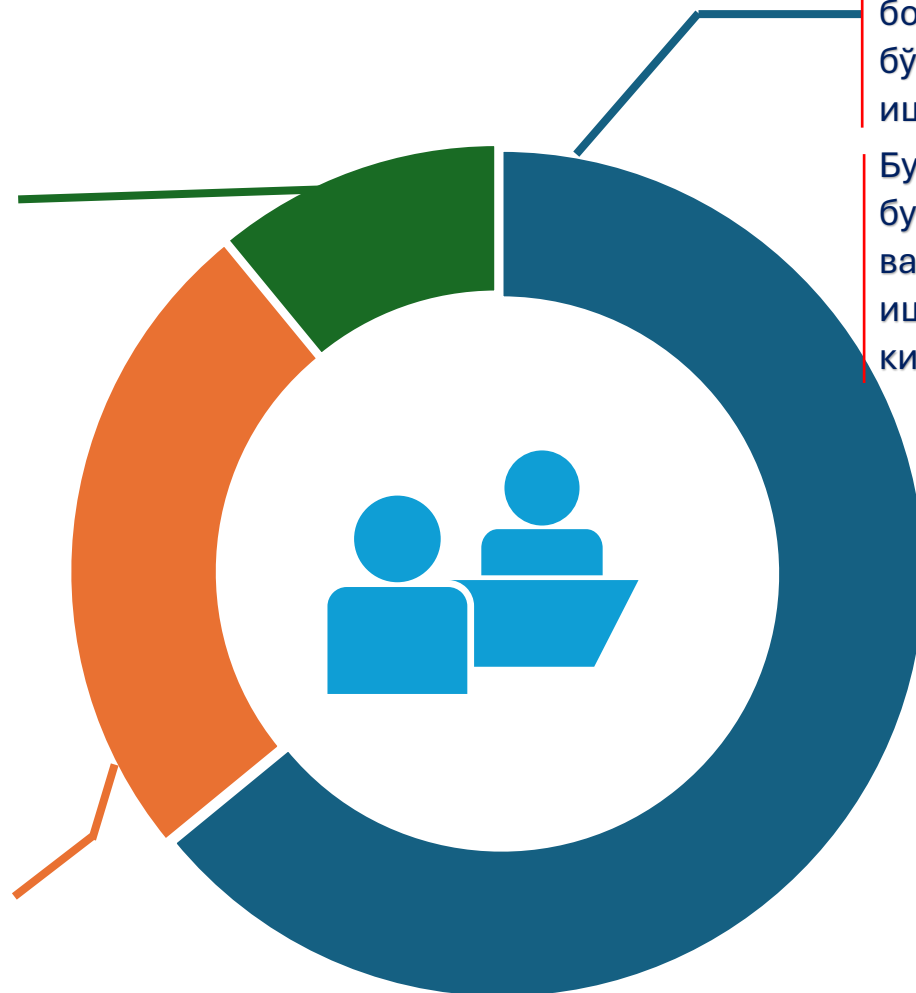
<https://upr.ru/article/raschet-sebestoimosti-metodom-abc/>

ABC УСУЛИ ЁРДАМИДА ТАННАРХНИ ҲИСОБЛАШ АЛГОРИТМИ

Ишлаб чиқариш даражасига боғлиқ бўлган харажатлар учун машина соатлари ва иш соатлари каби ҳажмга боғлиқ харажатлар бирликлари қўлланилади.

Масалан, дастгоҳ учун мойлаш материаллари сифатида ишлатиладиган мой таннархи машина соатлари асосида ишлаб чиқариш таннархига қўшилади, чунки нефт ишлаб чиқариш циклининг ҳар соатида ишлатилади.

Ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва бошқариш билан боғлиқ қўшимча харажатлар ишлаб чиқариш ҳажмига қараб эмас, балки фаолиятга қараб ўзгаради, шунинг учун улар ишлаб чиқариш цикли ёки олинган буюртмалар сони каби оммавий ахборот воситалари орқали кузатилиши керак.

Фаолият харажатлари омили: уларнинг қиймати мижозлар талабининг интенсивлигига боғлиқ. Ушбу драйвер фаолият ёки мижоз бўйича харажатларни аниқлаш учун ишлатилади.

Бундай харажатларга, масалан, материалларга буюртма бериш, машинани сошлаш, текшириш ва синовдан ўтказиш, материалларни қайта ишлаш ва сақлаш харажатлари ва бошқалар киради.

ABC УСУЛИ ЁРДАМИДА ТАННАРХНИ ҲИСОБЛАШ АЛГОРИТМИ

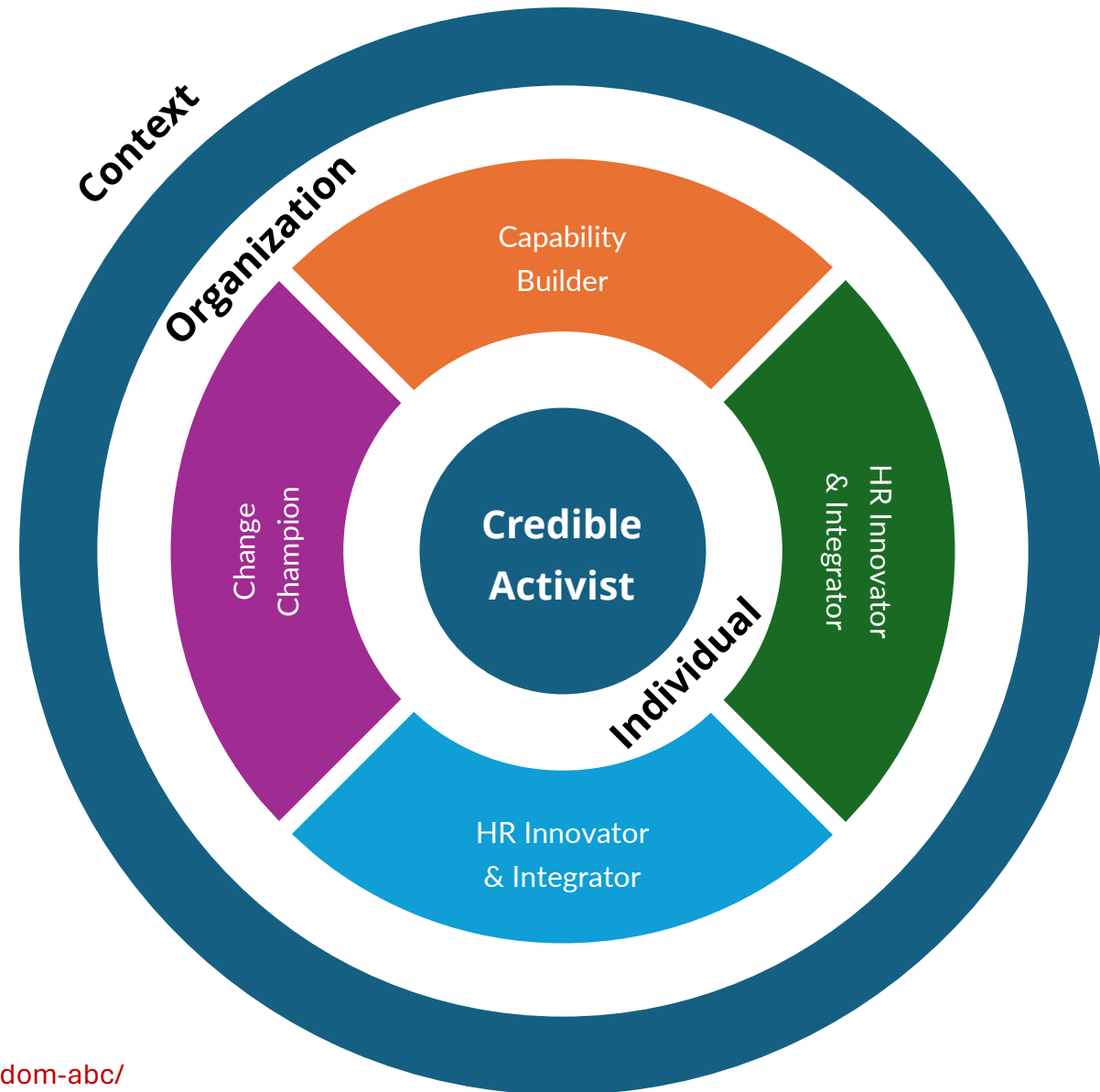
Ҳисоботлардан менежерлар қўшимча харажатларнинг тегишли миқдорини камайтириш учун қайси операцион омилларни камайтириш кераклигини кўришлари мумкин.

Агар битта харид буюртмасининг нархи 1000\$ бўлса, ходимларнинг сарфлаган вақтига қараб, менежерлар ишлаб чиқариш тизимига буюртмаларни автоматик равишда жойлаштиришга ёки харид харажатларини камайтириш вариантлари сифатида камроқ тез-тез буюртмаларни режалаштиришга эътибор қаратишлари мумкин.

Иккала ечим ҳам буюртмаларни камайтиришга олиб келади ва шунинг учун сотиб олиш бўлими учун харажатларни камайтиради.

Мисол учун:

<https://upr.ru/article/raschet-sebestoimosti-metodom-abc/>

ABC усули ёрдамида таннархни ҳисоблаш мисоли

Ҳисоблаш учун маълумотлар

Alpha компанияси 2 турдаги маҳсулот ишлаб чиқаради.

Маҳсулотлар	Маҳсулотлар сони	Даврдаги ишлаб чиқариш цикллари сони	Бир бирлик маҳсулотлар учун материаллар нархи	Бир бирлик учун киши-соат	Бир бирлик учун машина-соат
X	10	2	20	1	1
Y	100	5	80	3	3

1 иш соати нархи, АҚШ долларарида	500
Қўшимча харажатлар: АҚШ долларарида	
Кичик ишлаб чиқаришнинг ўзгарувчан харажатлари	3100
Ишга тушириш ишларининг қиймати	10 920
Экспедиторлик ва жўнатиш нархи	9100
Материалларни қайта ишлаш қиймати	7700
ЖАМИ: Қўшимча харажатлар	30 820

Харажат омиллари коэффицентини ҳисоблаш:

Харажатлар	Харажатлар миқдори	Харажат ташувчи (драйвер)	Давр учун ишлаб чиқилган	Харажат омиллари нисбати
Кичик ишлаб чиқаришнинг ўзгарувчан харажатлари	3100	Машина соатлари (маҳсулот бирликлари * ҳар бир маҳсулот учун машина соатлари)	$10 * 1 + 100 * 3 = 310$	$3100/310 = 10$
Ишга тушириш ишларининг нархи	10 920	Ишлаб чиқариш цикллари сони	$2 + 5 = 7$	$10\ 920 / 7 = 1560$
Экспедиция ва жўнатиш харажатлари	9100	Ишлаб чиқариш цикллари сони	$2 + 5 = 7$	$9100/7 = 1300$
Материалларни қайта ишлаш нархи	7700	Ишлаб чиқариш цикллари сони	$2 + 5 = 7$	$7700/7 = 1100$
ЖАМИ	30 820			

<https://upr.ru/article/raschet-sebestoimosti-metodom-abc/>

Маҳсулотлар бўйича таннархни ҳисоблаш

Харажатлар турлари	X маҳсулот	Y маҳсулот	умумий қиймат
Материаллар (маҳсулот бирликлари * бирлик учун моддий харажатлар)	$10 * 20 = 200$	$100 * 80 = 8\ 000$	8200
Меҳнат харажатлари (маҳсулот бирлиги * бирлик учун киши-соат * иш соати нархи)	$10 * 1 * 500 = 5000$	$100 * 3 * 500 = 150\ 000$	155 000
Кичик ишлаб чиқаришнинг ўзгарувчан харажатлари (қўшимча омил коэффиценти * машина соатлари * ишлаб чиқариш бирликлари)	$10 * 1 * 10 = 100$	$10 * 3 * 100 = 3000$	3100
Ишга тушириш қиймати (омил коэффиценти * ишлаб чиқариш циклари сони)	$1560 * 2 = 3120$	$1560 * 5 = 7\ 800$	10 920
Экспедиторлик ва жўнатиш нархи (омил коэффиценти * ишлаб чиқариш циклари сони)	$1300 * 2 = 2600$	$1300 * 5 = 6500$	9 100
Материални қайта ишлаш қиймати (омил коэффиценти * ишлаб чиқариш циклари сони)	$1100 * 2 = 2200$	$1100 * 5 = 5500$	7700
ЖАМИ харажатлар	13 220	180 800	194 020
Чиқарилган бирликлар	10	100	
Бир бирлик харажатлари	1322	1808	

<https://upr.ru/article/raschet-sebestoimosti-metodom-abc/>

Қандай ҳолларда методологиядан фойдаланиш керак?

Агар натижада олинган қўшимча маълумотлар компаниянинг рентабеллигини оширишга ёрдам берадиган бўлса, **ABC** тизимини жорий қилиш керак.

Одатда, бу қуйида санаб ўтилган ҳолатларда қўлланилади:

- компаниянинг юқори тўғридан-тўғри харажатлари мавжуд бўлиб, улар хом ашё ва ходимларнинг иш ҳақини ўз ичига олади;
- маҳсулот ассортиментининг кенг танлови;
- қўшимча харажатлар (ишлаб чиқаришни бошқариш ва ташкил этиш харажатлари) маҳсулот турига қараб сезиларли даражада фарқланади.

Харажатларни ҳисоблаш методологияси режалаштирилган харажатларни ҳисоблаш, маҳсулот линиясининг рентабеллигини ва мижознинг рентабеллигини таҳлил қилиш ва хизматларни нархлашда қўлланилади.

Фаолиятга асосланган харажатларни ҳисоблаш харажатлар таркибини яхшироқ тушуниш учун қўлланилади, бу компанияларга янада мосроқ нарх стратегиясини шакллантириш имконини беради.

Қандай ҳолларда методологиядан фойдаланиш керак?

ABC усули дастлаб ишлаб чиқариш компаниялари томонидан қўлланилган бўлса-да, у бошқа фаолият соҳаларидаги ташкилотларга ҳам қўлланилиши мумкин.

ABC тизим уни амалга ошириш қўлами бўйича ўзига хос мослашувчанликка эга. Агар керак бўлса, у бўлинмалар, бўлимлар ёки битта бизнес-жараён даражасида, шунингдек бутун корхонада амалга оширилиши мумкин ва олинган маълумотлар бошқарув ҳисоби воситаси сифатида ишлатилиши мумкин.

Бироқ, **ABC** кўплаб машиналар ва маҳсулотлар ва тушуниш осон бўлмаган мураккаб жараёнлар мавжуд бўлган мураккаб муҳитда яхши ишлайди. Аксинча, ишлаб чиқариш жараёнлари қисқартирилган соддалаштирилган муҳитда у камроқ фойдалидир.

Ҳисоб юритишнинг оддийроқ воситалари тугаб, бухгалтерия ҳисоби тартибга солинганда фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Яъни, компания учун бухгалтерия ҳисоби аллақачон ташкил этилган бўлса, янада юқорироқ бухгалтерия воситаларига ўтиш мантиқан тўғри келади, улардан бири **ABC** усулидир.

<https://upr.ru/article/raschet-sebestoimosti-metodom-abc/>

Қандай ҳолларда методологиядан фойдаланиш керак?

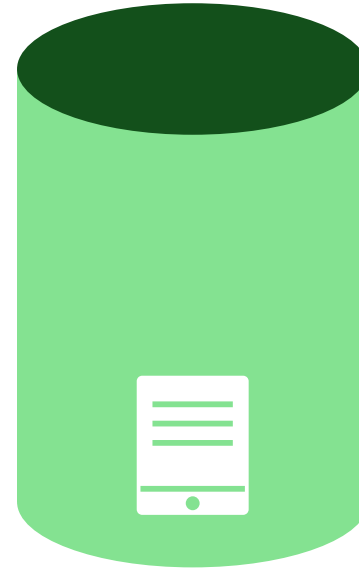
Операцион харажатлар саноат стандартларига мос келадими? Агар мос келмаса, **ABC** усули, агар раҳбарият харажатларни камайтиришга интилаётган бўлса, муайян хизматларнинг жорий нархини ўлчаш учун ажойиб қайта алоқа воситасидир.

Мижозларнинг рентабеллиги. Алоҳида истеъмолчилар томонидан қилинган харажатларнинг аксарияти маҳсулот таннархи бўлса-да, сотувдан кейинги миқозларга хизмат кўрсатиш, маҳсулот қайтарилишини қайта ишлаш ва бошқалар каби қўшимча харажатлар ҳам мавжуд. **ABC** тизими ушбу қўшимча харажатларни саралаш ва қайси миқозлар ҳақиқатан ҳам фойдали эканлигини аниқлашга ёрдам беради. Таҳлил фойда келтирмайдиган миқозлар билан ишлаш тўхтатилишига ёки энг кўп фойда келтирадиган миқозларга эътибор қаратилишига олиб келиши мумкин.

Қандай ҳолларда методологиядан фойдаланиш керак?

Тарқатиш нархи. Оддий компания ўз маҳсулотларини сотиш учун турли хил тарқатиш каналларидан фойдаланади, масалан, чакана савдо, Интернет, дистрибьюторлар ва почта буюртмалари каталоглари. Тарқатиш каналини сақлаш бўйича таркибий харажатларнинг катта қисми қўшимча харажатлардир, шунинг учун қайси тарқатиш каналлари қўшимча харажатлардан фойдаланишни таъминлаш.

Маҳсулотни ички ишлаб чиқариш билан боғлиқ барча харажатлар бўйича таассуротга эга бўлиш.

Маҳсулотни ўзимизда ишлаб чиқариш ўрнига аутсорсинг орқали қандай харажатларни камайтириш мумкинлигини аниқ кўриш мумкин бўлади.

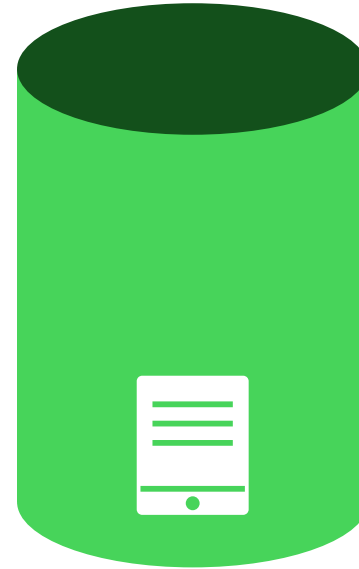
Қандай ҳолларда методологиядан фойдаланиш керак?

Фойда. ABC тизимидан қўшимча харажатларни тўғри тақсимлаш орқали турли маҳсулотлар, маҳсулот қаторлари ва шўъба / минтақавий компанияларнинг маржаларини аниқлаш мумкин. Бу энг кўп фойда олиш учун компания ресурсларини қаерга жойлаштиришни аниқлашда жуда фойдали бўлиши мумкин.

Минимал нарх. Маҳсулот нархини белгилаш одатда бозор нархларида амалга оширилади, аммо маркетинг бўйича менежер маҳсулотни ўз таннархидан пастроқ сотилмаслиги учун маҳсулотнинг ички қиймати нима эканлигини билиши керак. ABC маҳсулот сотиш шароитларидан келиб чиққан ҳолда таннархга киритилиши керак бўлган қўшимча харажатларни аниқлаш учун жавоб беради.

Ишлаб чиқариш объектининг нархи. Одатда завод миқёсида қўшимча харажатларни ажратиш жуда осон, шунинг учун ишлаб чиқариш харажатларини турли объектлар ўртасида таққослаш мумкин.

Қандай ҳолларда методологиядан фойдаланиш керак?

ABC усули билан тақдим этилган маълумотлар жуда кўп қимматли татбиқлар қилиш имконини беради.

Агар компания универсал **ABC** тизимини ўрнатишга қарор қилса, келажакда керакли маълумотларни олиш имкони бўлмаслиги мумкин. Тизимнинг дизайни компаниянинг маълум маълумотларни таҳлил қилиш эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда аниқланиши керак.

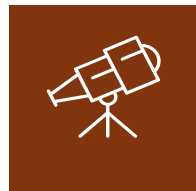
Бироқ, агар **ABC** харажат тизими ҳар бир қарор учун зарур бўлган аниқ маълумотлар тўпламини тақдим этиш учун лойиҳалаштирилган бўлса, у ҳолда усул самарали бўлади.

Харажат-фойда таҳлили ҳам амалга оширилиши керак, яъни ушбу тизим қандай қарорларни қабул қилишга ёрдам бериши керак ва ундан фойдаланишдан олинадиган фойда амалга ошириш харажатларидан ошиб кетадими каби саволлар.

<https://upr.ru/article/raschet-sebestoimosti-metodom-abc/>

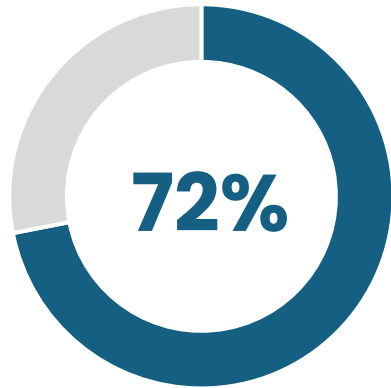
УСУЛДАН АМАЛИЙ ФОЙДАЛАНИШНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ

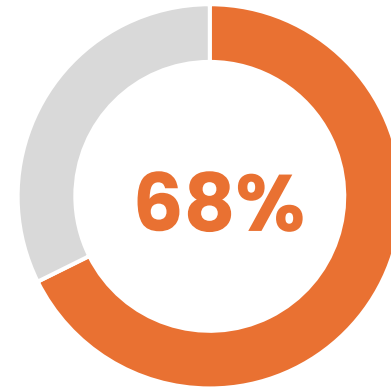
1. Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар ассортиментининг кенгайиши, маҳсулотнинг ҳаёт даврининг қисқариши ва ишлаб чиқариш жараёнларининг мураккаблашиши билан бирга ишлаб чиқаришнинг мураккаблиги сезиларли даражада ошди.
2. Бозор рақобатининг кучайиши билан компаниялар ўз маҳсулотларининг рентабеллигини реал баҳолай олишлари керак. **ABC** тизими эътиборни қаратади ва ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва бошқариш харажатларига таъсир қилувчи омилларни яхшироқ тушунишга ёрдам беради.
3. Замоनावий ишлаб чиқаришда қўшимча харажатлар завод цехларида бажарилмайдиган турли хил фаолиятлардан келиб чиқади. Булар, масалан, дизайн, сифат назорати, ишлаб чиқаришни режалаштириш, сотишдан кейинги мижозларга хизмат кўрсатиш. **ABC** тизими барча қўшимча харажатлар билан шуғулланади ва шунинг учун бошқарув ҳисобини ишлаб чиқариш жараёнининг анъанавий чегараларидан ташқари юқори даражага олиб чиқади.
4. Фаолият турлари бўйича ишлаб чиқариш харажатлари билан боғлиқ бўлмаган, шунингдек корхона томонидан кўрсатиладиган хизматлар қийматига киритилмаган харажатлар маҳсулот/хизмат учун қўшилган қийматга эга бўлмаган харажатлар деб ҳисобланиши мумкин. Шу муносабат билан қуйидаги саволларга жавоб бериш керак:
 - Ушбу турдаги фаолиятнинг мақсади нима?
 - Ушбу фаолият компанияга қандай фойда келтиради?
 - Ушбу турдаги фаолиятда ходимлар сонини қисқартириш мумкинми?
5. **ABC** тизими харажатларни бошқаришда ёрдам бериши мумкин. Кўпгина харажатлар харидорларнинг ўзаро таъсири (етказиб бериш харажатлари, чегирмалар, сотувдан кейинги хизмат) билан боғлиқ бўлиб, улар классик харажатларни ҳисобга олиш тизимларида ҳисобга олинмайди.

Танқидчиларнинг таъкидлашича, фаолиятга асосланган бухгалтерия усули бир қатор жиддий камчиликларга эга, хусусан:

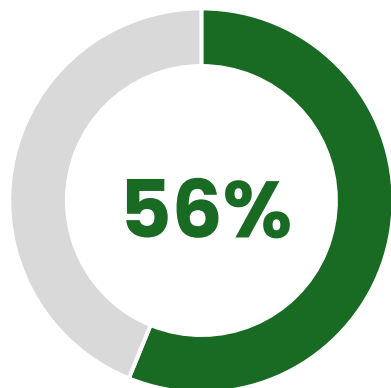
УСУЛДАН АМАЛИЙ Фойдаланишнинг камчиликлари

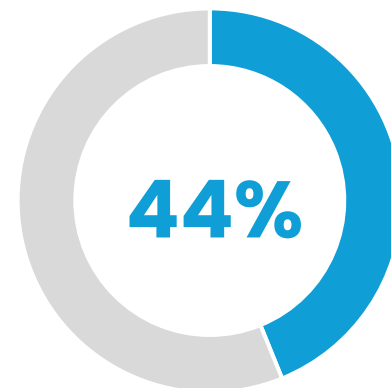
1. Ижара, маҳаллий солиқ ва амортизация каби харажатлар учун харажатлар гуруҳини шакллантириш босқичида харажатларни шартли тақсимлаш учун баъзи қўшимча мезон талаб этилади.

4. Агар харажатлар ишлаб чиқариш ҳажмига боғлиқ бўлмаса, харажатлар ташувчилар яроқсиз бўлади. Масалан, йиллик ташқи аудит харажатларини келтириб чиқариши мумкин бўлган фаолият миқдорини қандай аниқлаш мумкин?
5. Баъзан **ABC** тизими менежерлар ундан самарали бошқарув маълумотларини ўргатиш мақсадида фойдаланишлари учун эмас, балки мода бўлгани учун амалга оширилади.

2. Битта харажат ташувчиси боғланган харажатлар гуруҳидаги барча бухгалтерия ҳисоби объектлари учун харажатлар ҳаракати / динамикасини тушунтира олиши даргумон.
3. Бошқа томондан, харажатлар гуруҳлари ва харажат объектлари сони ҳаддан ташқари кўп бўлиши мумкин эмас, акс ҳолда ABC тизими жуда мураккаб ва қиммат бўлади.

6. **ABC** усулини амалга ошириш харажатлари олинган фойдадан ошиши мумкин.

<https://upr.ru/article/raschet-sebestoimosti-metodom-abc/>

ABC - ACTIVITY BASED COSTING

Бизнес жараёни кўп сонли операциялардан иборат бўлган корхона учун харажатларни ҳисоблашда **ABC** усули афзалроқдир. Ундан фойдаланиш маркетинг стратегияси, маҳсулот рентабеллиги ва бошқалар соҳасида янада самарали қарорлар қабул қилиш имконини беради, чунки бу уларнинг пайдо бўлиш босқичида харажатларни назорат қилиш имконини беради.

<https://upr.ru/article/raschet-sebestoimosti-metodom-abc/>

Аммо корхонада керакли маълумотларни мақбул нархда олиш имконини берадиган ишончли тизимни яратиш муҳимдир. Амалдаги тизим ҳам вақти-вақти билан кўриб чиқилиши ва унинг фойдалилиги вақт ўтиши билан камаймаслигини таъминлаш учун қайта кўриб чиқилиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар

- Cost Accounting: A Managerial Emphasis / Horngren T. Ch., Datar S.M., Rajan M.V. / Published by Pearson, 2015
- Managerial Accounting. 17th Edition / Ray H. Garrison, Eric W. Noreen, Peter C. Brewer / Published by McGraw-Hill Education, 2021
- Management accounting Information for Decision-Making and Strategy Execution. 6th Edition Anthony A. Atkinson, Robert S. Kaplan, Ella Mae Matsumura. Madison S. Mark Young / Published by Pearson, 2012
- Boshqaruv hisobi / Pardayev A., Pardayev B. / T.: G'G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi., 2019
- Boshqaruv hisobi /Israilov R.I., Maxsudov B.Yu.. / T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2020
- Финансовый менеджмент: теория и практика / Стоянова Е.С. и другие / М.: Изд-во «Перспектива», 2010
- Бошқарув ҳисоби. Ўқув қўлланма / Б.А.Хасанов, З.У.Ғаниев, М.А.мухамедова / - Т.: «Молия», 2018 - 274 б.
- <https://upr.ru/article/raschet-sebestoimosti-metodom-abc/>

Эътиборингиз учун раҳмат!

